

ĽUDOVÍT ŠTÚR – LINGVIST MODERN

Marilena Felicia LUȚĂ (ȚIPRIGAN)

Ľudovít Štúr, the most emblematic figure of the Slovak culture in the first half of the nineteenth century, embodies the spirit of the Slovak national identity. The Slovak language standard, based on the Slovak central dialect, is undoubtedly associated with Ľudovít Štúr, who strongly believed in language as a mean of increasing a nation's self-consciousness. Thanks to his studying at the University of Halle in Germany between 1838–1840, he came to know not only the latest linguistic works of the most-known linguists of his time, Franz Bopp and Wilhelm von Humboldt, but also Hegel's and Herder's philosophy, which led him to the so-called "štúrovčina", the Slovak language standard. Ľudovít Štúr may therefore be considered the father of the modern Slovak literary language.

Key words: Ľudovít Štúr, štúrovčina, the Slovak language standard, the Slovak national identity

Pentru slovaci și slovaciști, numele lui Ľudovít Štúr se asociază cu momentul codificării limbii slovace-standard. Până a ajunge însă la acest moment crucial pentru identitatea națională și culturală a slovacilor, trebuie să înțelegem câteva aspecte importante: unde s-a format Ľudovít Štúr ca lingvist, cine i-a fost mentor, ce curentele lingvistice i-au marcat opera, care era contextul confesional și lingvistic la începutul secolului al XIX-lea, înainte ca Ľudovít Štúr să codifice limba slovacă, de ce apare nevoie de codificare din moment ce slovacii aveau deja o limbă-standard, dat fiind faptul că Anton Bernolák o codificase în baza dialectului occidental în anul 1787, ce strategie lingvistică adoptă Ľudovít Štúr pentru a codifica limba slovacă în baza dialectului central, de ce optează pentru acest dialect, ce factori îi influențează această opțiune, de ce intervine necesitatea Reformei lingvistice imediat după codificarea slovacei-standard de către Ľudovít Štúr în 1843, de ce acesta cedează atât de ușor în fața reformiștilor, cum ajunge să accepte principiul etimologic propus de Michal Miloslav Hodža, de ce Ľudovít Štúr, spre finalul vieții, face din nou un pas înapoi pentru a reaminti că slavii au nevoie de limba rusă ca limbă literară, cultural în contextual în care slovacii tocmai adoptaseră noua variantă a slovacei-standard. În articolul nostru, vom răspunde la toate aceste întrebări, pornind de la lucrările de lingvistică ale lui Ľudovít Štúr, publicate și comentate în monografia *Ľudovít Štúr. Jazykovedné dielo*, lucrare coordonată de profesorul Ľubomír Kralčák.

Înainte de toate, trebuie amintit faptul că L. Štúr s-a format, ca lingvist, la Universitatea din Halle, în Germania, unde a studiat între anii 1838-1840 și unde l-a avut profesor pe August Friedrich Pott (1802-1877), cel care avea să-i devină mentor. Grație profesorului A.F. Pott, L. Štúr a ajuns să cunoască atât lucrările lui Franz Bopp (1791-1867), reprezentant al lingvisticii comparativ-istorice, părintele indoeuropeisticii, cât și concepțiile lui Wilhelm von Humboldt (1767-1834), reprezentant al lingvisticii funcțional-comparative și fondator al lingvisticii teoretice. Astfel, L. Štúr intră în contact cu două curente lingvistice noi, aflate, aparent, într-o oarecare opoziție, căci, prin metoda comparativ-istorică, sunt comparate limbi înrudite din punct de vedere genetic din perspectiva evoluției în timp, în diacronie, din perspectiva istoriei limbii în timp ce, prin metoda comparativ-funcțională, se extrage specificitatea unei limbi în contrast cu alte limbi din perspectiva mecanismului de funcționare al limbii ca sistem. Altfel spus, metoda comparativ-istorică în linia lui Franz Bopp urmărește ecoul limbilor înrudite genetic și conduce la o clasificare a limbilor din perspectivă genealogică în timp ce metoda comparativ-funcțională humboldtiană vizează diferențele dintre limbi, specificitatea fiecărei limbi în parte în contrast cu alte limbi și conduce la o clasificare a limbilor din punct de vedere tipologic. Aceste două curente nu constituie, însă, o opoziție rigidă, dimpotrivă, ele sunt complementare. Mai mult, concepțiile lui Humboldt au inspirat, în realitate, adepții lingvisticii indo-europene, inclusiv pe mentorul lui L. Štúr, profesorul A.F. Pott, el însuși fiind un cunoscut hermeneut al operei humboldtiene și editorul operei sale. Așadar, L. Štúr, la rândul său, reflectă sinteza acestor două curente lingvistice contemporane, peste care se suprapune componenta filosofică, mediată tot de profesorul A. F. Pott, L. Štúr devenind un adept fervent al lui Hegel și Herder. Aceste curente lingvistice se regăsesc în cele două lucrări ale lui L. Štúr, *Ázia a Evropa, čili: určeni Ruska v ohledu na Azii* (1841) și *Filosofie rečí indoevropských* (1842). Ambele texte sunt scrise în limba cehă, fiind redactate înainte de anul 1843, anul când a fost codificată limba slovacă.

În lucrarea *Asia și Europa, și anume: determinarea Rusiei în ceea ce privește Asia* (1841), L. Štúr încearcă să identifice patria originară a europenilor, abordând, implicit, și problema înrudirii lingvistice din perspectiva gramaticii istorice în linia lui Franz Bopp. L. Štúr subliniază faptul că există o diferență esențială între consangvinitate (*pokrvnost'*) și înrudire (*príbuznost'*). Consangvinitatea presupune o componentă genetică (genealogică) partajată, comună, prezentă în întregul sistem lingvistic al mai multor limbi genetic înrudite, iar această componentă se regăsește în rădăcina cuvintelor. Astfel, limbile indo-europene ar reprezenta o familie de limbi

înrudite, deoarece *vytiekli z jedného prameňa* (au izvorât din aceeași sursă), cea mai mare parte a rădăcinilor monosilabice fiind comune în cazul limbilor indo-europene. În schimb, înrudirea lingvistică presupune un soi de afinitate, un magnetism lingvistic, care se manifestă prin faptul că, de-a lungul timpului, unele limbi și-au împrumutat, reciproc, cuvinte fără ca acestea să le afecteze ființa lingvistică, sistemul lingvistic deja bine-definit la momentul când absorb aceste împrumuturi. Din această perspectivă, înrudite ar fi limbile slavă și maghiară, deoarece maghiara a adoptat un număr mare de cuvinte din slavă, dar întregul sistem lingvistic și rădăcinile cuvintelor diferă de cele slave.

În cealaltă lucrare, *Filosofia limbilor indoeuropene* (1842), L. Štúr introduce două noțiuni bizare, *matéria* și *forma*. Pentru lingviștii secolului al XXI-lea, această asociere de termeni lingvistici duce cu gândul la *signifié* și *significant*. În realitate, însă, L. Štúr înțelege, prin *materie*, rădăcina cuvântului, iar prin *formă* – desinența. În funcție de legătura dintre „materie și formă”, adică dintre rădăcină și desinențe, L. Štúr identifică patru ramuri lingvistice în linia lui Schlegel, Bopp, Pott și Humboldt. Astfel, există limbi în care rădăcina și desinența sunt fie organic sudate, fie separate (de exemplu, limba chineză); limbi în care desinența se adaugă la rădăcină, dar granița dintre ele devine distinctă la nivel fonetic, pentru că acestea nu se contopesc perfect într-un monolit lingvistic (de exemplu, limbile tătară, mongolă, maghiară); limbile în care rădăcina și desinența fuzionează complet, formând un tot unitar, organic (de exemplu, limbile indo-europene); limbile în care sunt cumulate mai multe desinențe în cadrul unui singur cuvânt, generând confuzie (de exemplu, unele limbi „de tip american” (*amerikánske*” *jazyky*), mai exact limbile indienilor nord-americani).

În aceeași prelegere, *Filosofia limbilor indoeuropene*, în capitolul *Mluvnica* (Gramatică), L. Štúr abordează atât latura formală, cât și latura semantică a limbii și propune o interpretare *sui generis* a categoriilor gramaticale în linia semanticii morfologice. Astfel, în ceea ce privește părțile de vorbire nominale, distinge trei categorii semantice, cărora le corespund trei categorii gramaticale: calitatea (căreia îi corespunde categoria gramaticală a genului), cantitatea (căreia îi corespunde categoria gramaticală a numărului) și relația (căreia îi corespunde categoria gramaticală a cazului), declinarea nefiind altceva decât o varietate de relații

materializate prin intermediul categoriei cazului. Interesantă este explicația filosofică pe care o propune L. Štúr atunci când interpretează sensul dual. Dualul nu vizează, în opinia sa, cantitatea, ci calitatea (*dual na jakovosti se zakládá*)¹. În ceea ce privește genul gramatical, L. Štúr consideră că această categorie reflectă modelul pe care ni-l oferă natura. Astfel, așa cum, în natură, toate entitățile se pot împărți două categorii: *tare vs. slab, activ vs. pasiv, masculin vs. feminin*, tot așa funcționează și genul gramatical. De exemplu, vântul, stihie a naturii, care mătură totul în calea sa, este de genul masculin (*ten vietor*) în timp ce apa, care curge încet și lin, este de genul feminin (*tá voda*), iar *potok* (râu, curs de apă), a cărui rădăcină este *tok* (flux), semnificând forță, este de genul masculin (*ten potok*). Dacă masculinul desemnează forța creatoare, femininul exprimă forța generatoare, născătoare de viață, iar genul neutru reprezintă fătul, „plodul”: *ten muž, tá žena, to dieťa*. Mai mult, L. Štúr opinează că genul gramatical reflectă simțirea, sensibilitatea, spiritul poetic al unei națiuni, iar în limbile în care nu există gen gramatical, realitatea este percepută ca fiind natură moartă. Acest paralelism dintre principiul activ și principiul pasiv în natură și în limbă este de inspirație humboldtiană. Štúr însă aduce propriile exemple, care susțin acest paralelism².

Interesant este modul în care L. Štúr transformă categoria animat-inanimat în argument menit să susțină noul principiu ortografic în detrimentul celui susținut cu vehemență de profesorul J. Palkovič. Acesta din urmă considera că *c, s, z* nu au fost niciodată consoane moi și, prin urmare, ele vor fi întotdeauna urmate de *y*, de exemplu: *cyzýmu, potomcy, zwjtézý, asy etc.* L. Štúr însă își întoarce din nou privirea spre natură și, intrând într-o vie polemică incitantă cu J. Palkovič, remarcă faptul că strămoșii slavi considerau, la început, că un substantiv de tipul *vták* desemnează o entitate animată neînzestrată cu rațiune și, prin urmare, forma de N. pl. *vtáky* se justifică. În timp însă poezicii strămoși slavi au personificat unele entități animate neînzestrate cu rațiune, ceea ce justifică desinența de N. pl. *-i*, specifică animatelor masculine însuflețite. Prin urmare, desinența *y* se justifică numai atunci când respectivul substantiv își proclamă sensul inițial de entitate animată neînzestrată cu rațiune, caz în care se conservă consoana *k*. Alternanța *k-c* intervine numai atunci când, în urma personificării, un astfel de substantiv leapădă una dintre seme pentru a desemna o entitate animată rațională. Cu alte cuvinte, pentru ca vechiul principiu ortografic susținut de J. Palkovič să fie valid, acesta este provocat să demonstreze că

¹ Lubomír Kralčák și col., *Ludovít Štúr. Jazykovedné dielo*, Nitra, Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2014, p. 20.

² *Ibidem.*

absolut toate cuvintele care se termină în *c, s, z* desemnează entități animate neînregistrate cu rațiune, cărora le este, într-adevăr, caracteristică desinența de *N. pl. - y*. Grea provocare pentru J. Palkovič! Într-adevăr, principiul ortografic „biblic” nu era viabil. Nici măcar elevii Liceului din Bratislava, unde preda profesorul J. Palkovič, adeptul acestui principiu, nu îl respectau cu rigurozitate și consecvență. Mărturie stă însuși textul acestei prelegeri, editat de Andrej Sládkovič, unul din elevii Liceului.

Coalescența, contopirea cazurilor, altfel spus sincretismul de caz, omonimia de caz intraparadigmatică, reprezintă, în opinia lui L. Štúr, o denaturare a sistemului gramatical inițial ideal. Pornind de la paralelismul dintre elementul activ și pasiv din natură și principiul masculin și feminin, care guvernează sistemul paradigmatic, L. Štúr reamintește că strămoșii slavi au atribuit sexului tare genul masculin, iar sexului slab – genul feminin. Deoarece entitățile organice nu sunt animate și nu sunt capabile să acționeze independent, atunci, acestea nu îndeplini funcția de subiect și, prin urmare, nu se pot utiliza la cazul *N*. De exemplu, copacul se mișcă numai dacă este împins de vânt, urechea nu poate face nimic de una singură, așadar, substantivele inanimate sunt simple obiecte și resping, prin însuși statutul lor ontic, cazul *N*. În cazul lor, nominativul s-a dezvoltat de la acuzativ și tocmai de aceea apare omonimia de caz intraparadigmatică între *N*. și *A*. la nivelul substantivelor masculine inanimate, al femininelor și neutrelor. În ceea ce privește omonimia de caz intraparadigmatică la *G*. și *A*., care caracterizează substantivele masculine animate, L. Štúr consideră că acest fenomen este rezultatul suprasolicitării cazurilor *G*. și *A*. Cât despre cazul vocativ, L. Štúr este ferm convins că strămoșii cehi, poetici și ei, au personificat substantivele inanimate de tipul *dub*, ceea ce justifică forma de vocativ *dubě* specific limbii cehe. Slovaci, însă, nu ar folosi niciodată o astfel de formă tocmai pentru că inanimitele nu se pot regăsi decât în cazul *A*, cazul obiectului, iar dacă, la limită, ar accepta cazul vocativ, atunci, acesta ar trebui să se limiteze la forma de bază, de *A*, respectiv *N*, dat fiind faptul că vocativul nu stabilește nici un fel de relație între limbă și segmentele realității extralingvistice.

În prima jumătate a secolului al XIX-lea, din punct de vedere confesional și lingvistic, societatea slovacă era scindată în două tabere: pe de o parte, catolicii, adepți ai așa-zisei *berňolákovčina*, prima variantă a limbii slovace-standard, codificată, în anul 1787, pe baza dialectului de Vest de către Anton Bernolák și

adoptată, în special, de intelectualitatea catolică din Sud-Vestul Slovaciei, dar și de unii scriitori slovaci, printre care și poetul Ján Hollý, și, pe de altă parte, protestanții, care erau adepții așa-zisei *biblická čeština*, ceha biblică, limbă de cult, care se îndepărta, însă, de ceha „curată”, vorbită în Cehia, absorbind tot mai multe slovacisme. Poetul Ján Kollár și protestanții slovaci se declarau adepți ai cehei biblice din motive sentimentale, pastorii protestanți rămâneau, astfel, fideli limbii lor de cult, care era simbolul unei biserici persecutate timp de trei secole, deci, marca identității unei minorități. Așadar, ceha liturgică era simbolul solidarității confesionale, care anima pe cehi și slovaci deopotrivă, dar și simbolul solidarității cehoslovace în fața ungarilor. Pentru Kollár, cehii și slovacii formează o unică națiune în sânul familiei slave, iar pentru foarte mulți cehi, de exemplu, pentru Josef Dobrovský, părintele Renașterii cehe, slovacii sunt parte integrantă a națiunii cehe (*československá jednota*). Astfel, împreună cu P.J. Šafárik, J. Kollár încercase chiar, în numele solidarității slave, să creeze o limbă literară cehoslovacă, un melanj lingvistic, care a fost respins de ambele părți în cele din urmă.

Cu alte cuvinte, în ciuda faptului că Anton Bernolák codificase limba slovacă-standard la toate nivelurile limbii (de la ortografie la lexic), totuși, populația luterană continua să folosească o cehă *sui generis*, un soi de cehoslovacă mai degrabă. Acest lucru se datora faptului că limba slovacă în varianta codificată de A. Bernolák nu reușea să convingă întreaga națiune, indiferent de apartenența confesională sau dialectală. În acest context, intervine un factor neașteptat, imprevizibil: începând cu secolul al XVIII-lea, asistăm la o impresionantă creștere demografică în așezările din Nordul și Sudul Slovaciei Centrale. Această dinamică demografică a determinat, implicit, modificarea ponderii lingvistice într-o regiune sau alta, reconfigurarea realității lingvistice în sensul că dialectul slovac de Vest pierde teren în fața dialectului central, devenind un fel de „dialect minoritar.” Oricum, bernolákovčina nu avusese un mare succes în rândul slovacilor. Mărturie stă faptul că, din cele 2000 de exemplare ale Dicționarului (*Slovár*) publicat de A. Bernolák în cinci volume între 1825-1827, în anul 1857, 1803 de exemplare rămăseseră nevândute.

În anul 1830, slovacii se confruntă cu amplificarea sentimentului național maghiar în condițiile în care limba maghiară se afirmă ca reacție la tentativa de germanificare dinspre Viena. Liceul din Bratislava devine centrul vieții culturale a protestanților, unde, încet-încet, se conturează reacția slovacă împotriva maghiarizării. Începând cu anul 1803, la acest liceu, se vor preda limba și literatura cehoslovacă, iar în 1829 câțiva elevi pun bazele Societății Cehoslovace (*Společnost*

českoslovanská) pe care o frecventează nu doar Kollár, ci și cei trei politicieni slovaci care aveau să schimbe destinul slovacilor: Michal Miloslav Hodža, Jozef Miloslav Hurban și Ľudovít Štúr, precum și unii cehi, cum a fi František Palacký. Generația lui Ľ Štúr ridică limba cehă pe un pedestal lingvistic și cultural, considerând-o limba națională a slovacilor. Relevant este, în acest sens, și discursul pe care îl ține M.M. Hodža în anul 1833 în fața membrilor Societății Cehoslovace la Liceul Evanghelic din Bratislava, discurs de mare impact, care a fost publicat și în almanahul *Plody* (Fructe) în anul 1836. În acest discurs, M.M. Hodža cere generației sale să opteze pentru cehoslovacă, cu care se simte solidar, numind-o *naš jazyk* (limba noastră), căci aceasta nu este doar limba cehilor, a moravilor sau a slovacilor, ci este bunul lor comun, o comoară spirituală care transcende orice diviziune la nivel confesional sau lingvistic. Totuși, ceha vorbită în Slovacia era diferită de ceha din Cehia. În *Česko-nemecko-latinský slovník* (1820-1821), J. Palkovič identifică o mulțime de cuvinte slovace care nu se regăsesc în *česká čeština*, de exemplu: *uhljár, štéňa, prasa, tnjesým, metjem, keby, kedy etc.* În revista *Krok* (1822), J. Kollár vine cu o idee originală: împletirea principiului estetic (*ľubozvučnosť*) cu cel logic (*pravidelnosť*), introducând consoanele silabice *ř* și *ľ*, astfel încât să nu existe nici o silabă care să nu conțină o vocală sau un sunet vocalic. În ciuda eforturilor de cultivare a limbii cehi în Slovacia, tot mai mulți slovaci se plâng că întâmpină probleme în ceea ce privește înțelegerea unor cuvinte cehești, frecvent utilizate, de altfel, în Cehia, dar pe care slovacii le regăseau doar în anumite scrieri. Pe de altă parte, la rândul lor, cehii reclamau numeroasele slovacisme care „poluau” textele scrise, astfel încât mulți slovaci care încercau să publice în revistele cehești se loveau de atitudinea respingătoare a editorilor, care le reproșau forma „necehească”. Pentru a pune capăt acestei situații, Ľ. Štúr propune centralizarea cehismelor și slovacismelor într-un glosar, în care să fie explicat sensul fiecărui cuvânt în parte, adăugându-se și un scurt comentariu critic. Ľ. Štúr merge într-atât de departe, încât consideră că ceha este, pentru slovaci, ceea ce înseamnă slavona pentru alte popoare slave. Așadar, la începutul anilor '40 ai secolului al XIX-lea, intelighenția luterană încă nutrea speranța că cehii și slovacii vor vorbi aceeași limbă, limba cehă, capabilă să absoarbă, măcar la nivel lexical, particularitățile lingvistice ale limbii slovace.

În anul 1842, Ľ. Štúr și prietenii săi îi cer lui Metternich, conducătorul de

facto al statului austriac și fost ministru de externe, să-i protejeze pe slovaci în fața maghiarizării. Inițiativa lor rămâne, însă, fără ecou. Acesta este momentul în care L. Štúr își dă seama că unitatea slovacă se poate realiza numai prin unitatea lingvistică. L. Štúr intuiește, la momentul potrivit, necesitatea unui „dialect” slovac care să înlocuiască formele lingvistice utilizate anterior și care să unifice, din punct de vedere confesional și lingvistic, pe etnicii slovaci divizați, asigurând supraviețuirea acestora în Imperiu. Pentru aceasta, L. Štúr se reinventează, se detașează de confesiunea luterană, realizând că limba este un liant care ar trebui să-i unifice pe slovaci într-o națiune de sine stătătoare, ajutându-i să iasă din umbra altor națiuni. În același timp, L. Štúr susține ideea unui mare popor slav care să se dezvolte simultan cu toate națiunile ce se regăsesc, genetic, în acest panslavism. În plan lingvistic, această idee se traduce prin dezvoltarea tuturor dialectelor, adică a tuturor limbilor slave. În *Nárečja slovenskuo alebo potreba písanija v tomto nárečí* (1846), L. Štúr invocă argumentele sociale, culturale și lingvistice, pentru care trebuie să se renunțe la cehă, limba protestanților slovaci. Vorbește cu respect despre rolul pe care l-a jucat ceha în istoria slovacilor, dar, în același timp, opinează că aceasta a devenit mai degrabă un obstacol decât un impuls în dezvoltarea culturală a slovacilor.

În cazul altor națiuni, punctul de plecare în codificarea limbii l-a constituit dialectul vorbit în jurul unui mare oraș sau dialectul asociat unei opere literare reprezentative pentru o anumită națiune. L. Štúr constată însă că slovacii nu au nici una, nici alta. Influențat de filosofia lui Hegel, L. Štúr este convins că, după ce slavii se vor fi trezit din somnul lor de moarte, aceștia vor cunoaște o perioadă de înflorire în plan cultural și economic, viitorul istoriei fiind, în linie evolutivă, lumea slavă. În acest context, L. Štúr concepe o adevărată „strategie lingvistică”, cuprinzând componenta socială, geografică, istorică și lingvistică. Din punct de vedere social, L. Štúr consideră că punctul de plecare în codificarea limbii slovace trebuie să fie viața reală ca spațiu de manifestare a nevoilor și năzuințelor slovacilor. Din punct de vedere geografic, codificarea limbii slovace ar trebui să se suprapună pe dialectul cel mai răspândit, adică pe interdialektul slovac nord-central, respingând de la bun început posibilitatea unui melanj de dialecte slovace. Din punct de vedere istorico-lingvistic, așa cum munții Tatra sunt un soi de *axis mundi* pentru lumea slavă, tot astfel dialectul slovac central este

najčistejšje zachovávacím nárečím našim Slovenským zachovau sa aj duch Slovenský alebo Slovanský vo svojej čistote a svježosti, alebo abi som lepšie sa vijadriu, zachovali sa spolu duch i nárečja v pokojných, údolistích Tatrách našich, na zemi medzi Dunajom a

Tatramí, v prvotních týchto I najstarších, najdávnejších sedaliskách Slovanou na zemi Europejskej,

adică slovacă pură, curată, virginală, autentică, din văile izolate, greu accesibile ale munților Tatra (*v dolinách neprístupných Tatjer*) care *všetkým Slovanom bolo za starodávna spoločno*¹.

Societatea *Tatrin, Slovenskje Narodnje Novini* și almanahul *Nitra* se transformă în arsenal lingvistic, iar *štúrovčina* vine să suplinească lipsa unei istorii de prestigiu, deficitul urban și neputința sau șubrezia elitelor aristocratice slovace. L. Štúr înțelege că un astfel de proiect trebuie să respecte caracteristicile structurale ale limbii slovace (*ústrojnosť, sústavnosť*), „túto opravdivú, pôvodnú, vernú, svoj úplní a zaokružlení organism.” De altfel, acesta este motivul pentru care L. Štúr pledează pentru diftongi, fiind convins că oglindesc fidel istoria limbii slovace. Astfel se explică și faptul că L. Štúr respinge forma de trecut, masculine singular în *-l*, preferând forma în *-u*, de exemplu: *mau, bou* în loc de *mal, bol*. Limba privită ca sistem de semne, în care fenomenele lingvistice se repetă cu regularitate și consecvență, amintește de structuralismul praghez, așadar, se poate spune, cu o oarecare exagerare, că L. Štúr anticipează școala structuralistă. În plus, L. Štúr ia în considerare, de asemenea, criteriul reprezentativității, opțiunea sa pentru dialectul central sprijinindu-se pe atributele sale estetice: „nářečie bohaté, jadrné, plnozvučné”, „čistuo, zavaruvano, krásno, svoje.” Din această perspectivă, *ä* și *l'* nu își au locul în inventarul fonetic al limbii slovace, pentru că „Uši Slovenskje na čistozvučnost' naučenje nelúba zvukov nečistých, a preto sa ani v čistej Slovenčine tento zvuk nemá vyslovovať.”²

În anul 1846, L. Štúr publică o gramatică modernă a limbii slovace, *Nauka reči slovenskej*, în care descrie, cu argumente științifice, structura limbii slovace. Adesea judecat în comparație cu alți gramaticieni, cum ar fi J. Dobrovský și V. Hanka, modele ale vremii, L. Štúr este de părere că cel mai înalt nivel de cunoaștere îl reprezintă explicarea, din perspectivă istorică, diacronică, a originii rădăcinilor și fonemelor dintr-o limbă, nu simpla inventariere a normelor și regulilor gramaticale ale unei limbi. Altfel spus, L. Štúr refuză ideea de a întocmi o gramatică descriptivă

¹ Ludovít Štúr, *Nářečja slovenskuo alebo potreba písania v tomto nářečí*, în Kralčák, *op.cit.*, p.126.

² Ludovít Štúr, *Ústrojnosť a organism reči slovenskej*, în Kralčák, *op.cit.*, p.172.

cu caracter strict practic, care să se limiteze la enumerarea unor reguli tacit acceptate fără, însă, a răspunde nevoilor reale ale slovacilor. Pornind de la teoriile lui Franz Bopp și Wilhelm von Humboldt, L. Štúr depășește premisele gramaticii descriptive pentru a a pătrunde în gramatica istorică; face corelații cu limbile vechi, cu sanscrita, latina sau greaca, dar, cel mai frecvent, recurge la comparațiile cu alte limbi slave, în special cu limba cehă. Totuși, L. Štúr nu avea cunoștințe profunde în domeniul slavei vechi, ceea ce explică interpretarea eronată a modului cum au evoluat fonemele slovace: „Česi majú *krev*, Staroslovenčina *krov*, naše ale je najstaršje *krú*.”¹ L. Štúr își împarte gramatica în trei capitole.

Primul capitol al acestei *Gramatici* conține aspecte legate de fonetică și fonologie, formarea cuvintelor, ortoepie, ortografie și categorii gramaticale. Al doilea capitol prezintă declinarea părților de vorbire flexibile, iar al treilea capitol este dedicat sintaxei limbii slovace. Primul capitol pare eterogen, pentru că L. Štúr pornește de la descrierea fonemelor, după care alocă un spațiu amplu formării cuvintelor, apoi, abordează probleme de ortoepie și ortografie, iar la sfârșit vorbește despre categoriile gramaticale. Deși neobișnuită, abordarea lui L. Štúr este logică și coerentă: din foneme se constituie structura morfematică a unui cuvânt, afixele derivaționale și gramaticale (*čiasťočky, privesky*), iar cuvântul este investit cu sens numai după ce va fi fost corect pronunțat și ortografiat. Abia atunci cuvântul are sens deplin și poate fi clasificat în funcție de categoriile gramaticale specifice.

În al doilea capitol, dedicat morfologiei, L. Štúr analizează semantica tuturor categoriilor gramaticale ale substantivelor, insistând pe genul gramatical. De asemenea, preluând terminologia de inspirație sanscrită (mediată de lucrările lui F. Bopp), L. Štúr analizează semantica verbelor, pornind de la „namerenost”, adică de la intenție, înțeleasă ca o configurare a pozițiilor sintactice în funcție de semantica verbului. Așadar, se poate spune că L. Štúr este părintele semanticii sintactice, fiind primul lingvist care își asumă clasificarea verbelor din perspectiva intenției. Astfel, L. Štúr distinge următoarele grupe de verbe: active (*inam namerenje*), pasive (*odinul namerenje*), neutre (*na seba ohraničenie*), reflexive (*k sebe namerenje*) și reciproce (*a vzájomnje*). De asemenea, L. Štúr clasifică părțile de vorbire în baza criteriului formal și, astfel, deduce că nici interjecțiile (*vikrikňíki*), nici numeralele (*počtovje slová*) nu pot fi considerate părți de vorbire de sine stătătoare, acestea din urmă fuzionând fie cu substantivele, fie cu adjectivele în funcție de declinare. Mai mult,

¹ Ludovít Štúr, *Nauka reči slovenskej*, în Kralčák, *op.cit.*, p. 40.

nici participiile (*menoslová*) nu constituie o parte de vorbire de sine stătătoare, clar delimitată de verb. Singurul punct slab al acestei *Gramatici* constă în introducerea modelului paradigmatic *pole* în declinarea neutrelor. Rădăcina cuvântului *pole* se termina în consoana *l'*, consoană care lipsea din inventarul lui L. Štúr. Dacă, la singular, se păstrează declinarea moale, la plural, cuvântul *pole* se declina după modelul tare, *delo*. În cele din urmă, Štúr acceptă un compromis și admite, la plural, dubletele: *polá, polám, polách* și *polia, poliam, poliach*.

În ultimul capitol, dedicat sintaxei, L. Štúr tratează aspecte legate de topică, de poziția fixă a adjectivului în limba slovacă, abordează fenomenul *vykanie* (*vi s'te stadjaltopreč odišli, vi s'te pracovití člověk*), dar și problema acordului gramatical dintre subiect și predicat, propunând exemple proprii: *takí chlapisko, chlapisko sa vrátilo, chlapec sirota, mesto Trenčín; naši predkovja boli dobrí národ, poctivost' a dobrou meno nezomrú*.

Odată codificată limba slovacă, adepții lui L. Štúr se grăbesc să o folosească în corespondență, înlocuind cehescul *l* cu grafemele *v* sau *u*, de ex.: *mav, bov; mau, bou*. La început, L. Štúr a folosit cu consecvență doar forma în *v*, însă, cel mai probabil din curtoazie, într-o scrisoare adresată lui M.M. Hodža, folosește grafemul *l*, știind foarte bine că acesta este adeptul formelor de participiu în *-l*. La scurt timp după adoptarea limbii slovace standard, dar, mai ales, după ce, în august 1845, a început să apară ziarul „Slovenskje národňje novini”, cei mai mulți adepți ai lui Bernolák, precum și o parte din partizanii lui L. Štúr aveau deja rezerve serioase cu privire la slovacă recent codificată. În 1845, când L. Štúr îi trimite lui M.M. Hodža un exemplar din *Nauka reči slovenskej*, acesta nu ezită să-l critice aspru, reproșându-i că *Gramatica* lui n-ar fi slovacă, iar ortografia ar fi un fel de *svojepis*, o făcătură, o invenție *sui generis*, o šturoviană codificată pe cont propriu, fără o solidă argumentare științifică. În acest context, M.M. Hodža propune introducerea grafemului *y*, adoptarea principiului etimologic. La a doua reuniune a asociației *Tatrín*, organizată la data de 6 august 1845, reformatorii „eliști”, partizani ai formelor verbale în *-l*, cer să se utilizeze formele gramaticale de trecut în *-l*, înlocuirea grafemului *u* cu grafemul *v* în mijlocul cuvintelor, înlocuirea diftongului *uo* cu *ó* (S. Chalúpka). Mai târziu, solicitările aveau să se înmulțească, reformiștii forțând introducerea lui *ä* și */'*. L. Štúr se afla, așadar, sub o teribilă presiune atât din

partea catolicilor, cât și din partea protestanților. M.M. Hodža și adepții săi au încercat să amplifice această presiune prin intermediul asociației *Tatrín*.

Într-o primă etapă, L. Štúr rămâne reticent în fața reformei din rațiuni politice (vede în stabilitate o garanție a luptei pentru unitate națională), lingvistice (vede în schimbare o amenințare la adresa stabilității sistemului lingvistic) și pragmatice (speră cu sinceritate că toată lumea va accepta și va utiliza, în cele din urmă, limba-standard codificată, bazată pe dialectul slovac central). Treptat însă L. Štúr înțelege că unitatea națională are prioritate în fața unității lingvistice, încetează să mai creadă în primatul principiului limbii vii ca sistem și acceptă, în final, dominația principiului etimologic, susținut de M. M. Hodža ca dovadă a originii slave a slovacilor, în detrimentul principiului fonetic-fonologic. Așadar, reformiștii susțineau codificarea limbii pornind de la principiul etimologic, însă pentru aceasta era nevoie de o argumentare științifică riguroasă, ceea ce le lipsea. Abia în anul 1850, Martin Hattala publică *Grammatica linguae slovenicae*, o gramatică comparată a limbilor slave, pe care L. Štúr o critică vehement într-o primă fază pentru ca, în final, să accepte reforma în special la nivel ortografic. La rândul său, M. Hattala respinge radical criticile lui L. Štúr pentru ca, mai târziu, să revină asupra lor, pe unele asumându-și-le în totalitate, pe altele acceptându-le ca variante alternative, ca dublete, așa cum rezultă din tabelul de mai jos:

Fenomenul lingvistic	<i>Grammatica linguae slovenicae</i> (1850)	Propunerea lui Štúr (1851)	<i>Krátka mluvnica</i> (1852)
G. sg. <i>dub</i>	-u : dubu	-a	-u, -a
V. sg., masc. inanimat <i>dub</i>	-e : dube	V nu există	-e
I. pl. masc. animat și inanimat	-y : s duby: chlapy	-mi, -ami/-mí, -amí	-y, -ami, -mi
N. pl. masc. animat în -an, -l', -t', -d	-i, -ie : Slovani	-ie, -ia	-ie, -ia
G. sg. masc. în -a, -ca	-y, -e : sluhy, zradce	-u	-y
Fem. V=N	-o	V=N	-o
G. pl. fem. Vocală interpusă	-é- : strél, košél	-ie-	-ie-

Romanoslavica vol. LI, nr.4

I. pl. <i>kost'</i>	-mi : kost'mi	-mi, -ami	-mi, -ami
N. pl. <i>mesto</i>	-a : dela	-á	-a, -á
N., D., A., L.,	N., A.: pol'-a,	N., A.: <i>pol-ia</i> ,	N., A.: pol'-a, -ia,
I. pl. <i>pole</i>	D.: pol'-ám,	D.: <i>pol-iam</i> ,	D.: pol-iam,
	L.: pol'-ách,	L.: <i>pol-iach</i> ,	L.: pol-iach,
	I.: pol'-mi	I.: <i>pol'-ami/ -iami</i>	I.: pol'-mi, -ami
G., D., L., sg.	-ěj : dobrěj	-ej	-ej
fem.			
adjective			

Așadar, în codificarea limbii slovace, se disting trei faze: selectarea dialectului slovac central, consolidarea statutului limbii nou codificate, reformarea acesteia de către Michal Miloslav Hodža și Martin Hattala. L. Štúr și-a adus contribuția nu numai la versiunea inițială, ci și la versiunea finală a limbii slovace, devenind un participant activ la reforma lingvistică, pe care, inițial, o respinsese cu hotărâre.

O dimensiune importantă a operei lui L. Štúr este slavistica. Tocmai această dimensiune a fost, uneori, interpretată eronat de exegeți, pentru că L. Štúr pare că se reîntoarce la mitul reciprocității slave, al panslavismului, al unei limbi transnaționale, limba rusă. În realitate, L. Štúr nu reiterează mitul eternei reîntoarceri la matricea identitară slavă, ci mai degrabă la matricea stilistică slavă. În lucrarea *Slovanstvo a svet budúcnosti* (Slavii și lumea viitorului), scrisă în limba germană tocmai pentru a fi accesibilă publicului larg, L. Štúr analizează poziția slavilor în raport cu Occidentul și pare că se distanțează de tot ceea ce spusese până atunci, propunând o soluție neașteptată: slavii ar trebui să aibă toți o singură *limbă literară*¹, limba rusă – limba celui mai mare neam slav independent și puternic, însă panslavismul (*slovanská vzájomnosť*), deși demn de toată lauda, nu poate fi o soluție pentru toți slavii, care au dreptul la propria lor literatură: „Vzájomnosť Slovanov je síce úcty a chvály hodná, no je len malou náhradou v núdži a nebude nikdy schopná všeobecne pôsobiť v živote všetkých kmeňov. Slovania majú pádny dôvod na to, aby vytvorili jednu literatúru – je to ich ľudská, politická a historická povinnosť.”²

¹ Sublinierea aparține autorului.

² Ludovít Štúr, *Slovanstvo a svet budúcnosti*, în Kralčák, *op.cit.*, p. 387.

Lingvistul L. Štúr se implică, în paralel, în viața politică. La 11 mai 1848, L. Štúr împreună cu prietenii săi lansează, la Liptovský Mikuláš, programul politic, *Žiadosti slovenského národa* (Cererile națiunii slovace). Prin acest program, care constă în paisprezece puncte, slovacii își revendică recunoașterea națională în context maghiar. Ungurii reacționează dur și emit un mandat de arestare împotriva lui L. Štúr, J. M. Hurban și M.M. Hodža. În ciuda replicii maghiare, mișcarea continuă, iar la data de 19 mai, în Myjava, Comitetul anunță delimitarea Slovaciei de Ungaria și debutul luptei deschise împotriva forțele armate naționale maghiare. În martie 1849, reprezentanții Consiliului Național îi adresează lui Franz Josef al Austriei o scrisoare, prin care îi solicită formarea unei entități autonome slovace, având propriile sale instituții și raportându-se direct la Viena. Această cerere însă rămâne fără ecou. În cele din urmă, atunci când revoluționarii maghiari acceptă, în iulie 1849, să se acorde minorităților anumite drepturi, aceștia sunt pe cale să cedeze în fața forțelor țariste. Din 1849, Slovacia și Ungaria suportă dictatura militară. Abia după 1859, se conturează o formă de constituționalism. Unele voci cer independența Slovaciei. Štefan Marko Daxner refuză, într-un pamflet intitulat *O voce din Slovacia*, adresat reprezentanților politici slovaci, teza privind unitatea politică maghiară și promovează recunoașterea entității slovace. La 6-7 iulie 1861, reprezentanții slovaci prezintă *Memorandumul națiunii slovace*, care clamează recunoașterea politică și teritorială a slovacilor. În 1863, este înființată *Matica slovenská*, care marchează 1000 de ani de la sosirea lui Chiril și Metodie în Marea Moravie și care, prin publicațiile sale, susține cauza slovacă. În acest context, se manifestă două tendințe distincte: Partidul Național Slovac, partizan al Memorandumului, revendică autonomia slovacilor manifestând o atitudine rusofilă, iar cealaltă tabără pledează pentru un acord cu Budapesta.

În lucrarea *St'ážnosti a žaloby Slovanov v Uhorsku na protizákonné prechmaty Maďarov, Prednesené uhorským Slovanom*, L. Štúr avertizează asupra faptului că, din punct de vedere politic, nu este corect să se prefere o anumită limbă altelea și cere vehement să se interzică introducerea limbii maghiare în școli. L. Štúr cere, de asemenea, să se anuleze interdicția impusă slavilor de a organiza evenimente culturale comune în spiritul panslavismului cultural, să înceteze persecuțiile îndreptate împotriva organizatorilor unor astfel de evenimente pe motivul că acestea ar fi expresia unui gest profund ostil orientat împotriva ungarilor. Pentru a-și argumenta aceste revendicări, L. Štúr probează ideea humboldtiană cum că limba oglindește spiritul unui popor, susține că popoarele a căror limbă este superioară celorlalte limbi sunt popoarele indo-europene și, cum

slavii fac parte din această ramură lingvistică, ei au dreptul la propria limbă. De asemenea, L. Štúr respinge ideea că ungerii ar fi mai numeroși în comparație cu alte naționalități din Imperiu, că ar constitui majoritatea populației. Prin urmare, L. Štúr demonstrează că nu există nici argumente de ordin calitativ, nici argumente de ordin cantitativ pentru a prefera maghiara altor limbi din Imperiu.

Adoptarea limbii maghiare ca limbă oficială a avut consecințe dureroase pentru populația slovacă. De aceea, L. Štúr optează pentru conviețuirea lingvistică nu ca o confruntare a priori între limbi, ci ca modalitate de conservare a spiritului național. Curând, însă, limba devine simbolul maghiarizării forțate, iar maghiara-limbă obligatorie până și în școlile elementare.

Astăzi, putem afirma cu tărie că, dacă nu ar fi fost Ludovít Štúr, lingvist modern format la Universitatea din Halle, idealist vizionar, animat de filosofia lui Hegel și Herder, patriot desăvârșit de vocație, atunci, nu ar fi existat nicidecum limba slovacă, poporul slovac, Slovacia.

BIBLIOGRAFIE

- Dolník, Juraj, *Teória spisovného jazyka*, Bratislava, Ed. Academiei Slovace „Veda”, 2010
Kralčák, Lubomír și col., *Ludovít Štúr. Jazykovedné dielo*, Nitra, Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2014
Žigo, Pavol, *Analógie a anomálie v substantívnej deklinácii slovanských jazykov*, Bratislava, Ed. Academiei Slovace „Veda”, 2012